

trvalost — a to jsou právě vlastnosti, které český národ má dnes ve větší míře než kdykoliv předtím — nemohly být nikdy trvale potlačeny a že nakonec si vždy vydobýly správné místo v měnicím se toku politického života. Tato myšlenka sice neutěší Čechy v jejich dnešní ná-

ladě plně zahořklosti a beznaděje. Může však být zdrojem útěchy těm v cizině, kdo sledovali jejich minulé zápasy se sympatií a obdivem a nikdy nepřestali přát Čechům dobro pro budoucnost.“

Hubert Masařík

DKRÁT O NĚMECKÉ OTÁZCE

Welles H a n g e n, *DDR. Der unbequeme Nachbar* (přeloženo z originálu *The Muted Revolution*, New York 1966), Piper and Co Verlag, München 1967, 211 str.
Eberhard S c h u l z, *An Ulbricht führt kein Weg mehr vorbei. Provozierende Thesen zur deutschen Frage*, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg 1967, 271 str.

Autor první knihy, americký novinář Welles H a n g e n, pokládá za klíčovou otázku při řešení německého problému vývoj v NDR. Konstatuje, že existují dva německé státy a že by bylo nerealistické jeden z nich, NDR, ignorovat. Sjednocení Německa na základě svobodných voleb je dnes spekulativní výmysl, jehož provedení by nedovolil ani SSSR ani USA. NDR získala stejně jako NSR sebedůvěru a sebevědomí a podstatně posílila své postavení. V důsledku uvolnění, které probíhá v obou blocích, se v NDR vyvíjí „národní komunismus“, který by pro vývoj ve střední Evropě mohl mít nedozírný význam.

Autor se nejprve zabývá státním a politickým zřízením, vedoucími osobnostmi politického a hospodářského života a hospodářskou situací NDR všeobecně. Na mnoha místech ovšem informuje o vývoji a o situaci v různých oblastech života NDR na základě rozhovorů s jednotlivými obyvateli NDR, takže tyto informace postrádají žádanou míru objektivnosti. Daleko pozoruhodnější jsou jeho celkové závěry a jeho postoj k vývoji NDR vůbec.

Autor konstatuje, že NDR, kdysi největší hospodářská zátěž Moskvy, se stala od roku 1960 nejdůležitějším obchodním partnerem SSSR. Do popředí se dostala nová generace pragmatických politiků a národohospodářů. To je podle autora důležitý jev, který vysvětluje snahu NDR o samostatnější politiku.

Autor příkládá velký význam zavedení nového ekonomického systému (NES) v NDR. Podle autora se od všech dosavadních reforem liší tím, že přestal apelovat na uvědomění lidí, hospodářským vedoucím poskytl nové a dalekosáhlé pravomoci a hlavním kritériem podnikání učinil zisk. Autor označuje NES za jeden z nejrevolučnějších experimentů v komunistickém světě po likvidaci stalinského kultu a zároveň za hospodářskou protiváhu politické destalinizace po roku 1956. Nový

ekonomický systém v NDR je přes veškeré obtíže uskutečňován a přispívá ke stabilizaci. Podle autora jsou hospodářské reformy v NDR nejdůležitější v celém socialistickém táboře. Hospodářský úspěch a celkové uvolnění „východního bloku“ umožnily rovnoprávnější a samostatnější vystupování NDR.

Problematiku vztahů NSR—NDR označuje autor za nejdůležitější faktor zahraničního i vnitropolitického vývoje a postoje NDR. Autor líčí složitost vztahů NDR—NSR, kritizuje chyby na obou stranách a dochází k závěru, že politika Bonnu, prosazující politiku výlučného zastupování a diskriminace NDR, vlastně ztěžuje celý vývojový proces v NDR, obzvláště je pak příčinou strnulosti v oblasti politické a kulturně politické. Podle autora názoru by ústupnější politika Bonnu přispěla k liberalizaci politické atmosféry v NDR a tak celkově podpořila proces liberalizace Východu a celkové uvolnění.

Rovněž tak hodnotí i postoj USA. USA by se konečně měly pokusit o přehodnocení svého postoje k NDR. Autor nenavrhuje plně diplomatické uznání, ale zatím jen normalizaci obchodních vztahů, stejně tak jako i zlepšení obchodních vztahů celého Západu s NDR. Zdůvodňuje tento návrh tím, že by to jednak posílilo pozici NDR ve vztahu k SSSR, jednak pomohlo překonat pocit izolovanosti a závislosti v NDR. V této souvislosti kritizuje autor Z. B r e z e v i n s k é h o, který v *Alternative to Partition* (Mezinárodní vztahy č. 1/1967) naopak navrhuje izolaci NDR a zlepšování vztahů jen s ostatními socialistickými zeměmi a počtá s tím, že by učinila z NDR pramen obtíží pro SSSR, který by se jí jakožto neúnosného zatížení vzdal. Autor tento názor vyvrací tvrzením, že Brezinskí zjevně nedoceňuje význam NDR pro SSSR a na straně druhé zase přeceňuje možnosti SSSR. Dokládá to právě na vývoji NDR směrem k určité

samostatnější úloze. Autor navíc konstatuje, že naopak Západ, neustoupí-li od svého tvrdého postoje k NDR, zpomalí celkovou liberalizaci na Východě a nepřímo donutí SSSR, aby se vyhnul ústupkům, které učinil vůči ostatním socialistickým zemím, ve vztahu k NDR.

Na toto konstatování pak navazuje další teorie o německém problému. Jádrem této teorie je, že představy o sjednocení a neutralizaci sjednoceného Německa jsou iluzorní a že na tom nemá zájem ani Východ ani Západ. Proto jsou obě strany pro udržení *statu quo*. Podstatné ale je, že tento status quo není neměnný a že uvnitř něho probíhá dalekosáhlý vývoj, který bude mít důsledky pro celkový vývoj německé problematiky. Až si podle autorova názoru oba německé státy uvědomí, že ani Východ ani Západ nemá zájem na sjednocení, budou se samy snažit o sblížení.

Otázku, jakou formu by toto sblížení mohlo mít a jaký důsledek pro celkový vývoj ve světě by toto vše znamenalo, si autor podle svých vlastních slov již neklade. Konstatuje jen, že možná půjde o nějakou formu konfederace nebo asociace, že to určitě nebude vyhovovat ani SSSR ani USA, že tomu ale ani jeden ani druhý nebude moci zabránit. Autor v závěru knihy říká, že vývoj zřejmě nepotvrdí žádnou dosud vyjádřenou teorii. On sám chtěl poukázat hlavně na vývoj, který na obou stranách probíhá, a na nutnost vzít tento vývoj v úvahu. Z tohoto hlediska jsou jeho závěry přinejmenším zajímavé.

Stejně zajímavá jak svými závěry, tak i podobou dané tematiky je i druhá uvedená kniha. Jejím autorem je Eberhard Schulz, pracovník Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik v Bonnu.

Autor se v ní podle svých vlastních slov chce zabývat krizí německé politiky, které hrozí, že se dostane mezi mlýnské kameny vztahu Východ—Západ, a která dosud neznamenala jediný úspěch. Konstatuje, že se politika stala složitější, upozorňuje rovněž na vývoj probíhající uvnitř obou velkých seskupení Východu a Západu a svou knihou chce přispět k obohacení myšlenek o alternativách k německé politice.

Klade si otázku, zda je státní sjednocení rozděleného Německa v politice NSR skutečně tak prvořadé, a konstatuje, že německý národ vlastně nemá žádnou velkou tradici jednotného národního státu. Dokazuje to na příkladech z historického

vývoje: Prusko—Rakousko, oddělení Lucemburska, polovičaté vyřešení v roce 1918, omezení státní suverenity po roce 1945 členstvím v blocích a integračních seskupeních apod. Z hesel „sjednocení v míru a svobodě“ a „sjednocení Evropy“ se staly fráze, Adenauerova politika síly ztroskotala, teorie „roll back“ rovněž.

K současně situaci německé politiky autor konstatuje: Bylo dosaženo určité stability, ovšem *status quo* v podstatě odsovává otázku sjednocení do velké dálky a navíc tato stabilita není stabilitou, což se ukazuje na příkladu Berlína, kde Západ musí stále ustupovat. Západoněmecká politika se dokonce stává nevěrohodnou tím, že se snaží být také pohyblivá a že v důsledku toho opouští i některé důležité principy. Světě se pak těžko vysvětluje, proč Hallsteinova doktrína jednou platí a jednou neplatí, proč je mezipásmový obchod mezi NDR a NSR vnitřním obchodem a proč je u ostatních zemí označován za obchod zahraniční a tak podobně. Taková politika a pasivní čekání na den X, kdy dojde ke sjednocení Německa na základě svobodných voleb a mírové smlouvy, nemá cenu. Čas pracuje proti Němcům, neboť si svět na německé rozdělení vykne. Podle autora je daleko důležitější snažit se aktivní politikou zaměřit všemu, co by utvrdilo a prohloubilo německé rozdělení, než stále operovat cilem sjednocení. Dosavadní názor, že klíč ke sjednocení leží v Moskvě, se ukázal nereálným. SSSR podle autorova názoru nemá zájem na sjednocení a i kdyby ho měl, je nyní již daleko složitější situace, než byla dříve, a to v důsledku celkového vývoje v socialistickém táboře. SSSR musí brát daleko více v úvahu zájmy svých spojenců, což se velmi konkrétně projevuje například při posuzování otázky evropské bezpečnosti jednotlivými zeměmi. Na základě tohoto hodnocení situace dochází autor k závěru, že se NSR musí především vyrovnat s otázkou vztahů k jednotlivým socialistickým zemím včetně NDR, a z toho mu vyplývají některé nekonvenční závěry.

Zkoumá nejprve otázku vztahu k PLR a zda existují reálné šance pro rozumné vyrovnání s Polskem. Konstatuje, že zřízení obchodní mise nemělo očekávaný efekt. Poláci si nutně museli uvědomit, že Schröder skutečně usiloval o izolaci NDR a snažil se provádět politiku odpovídající v podstatě teorii Brzezinského a Griffithe (diferencovat mezi socialistickými zeměmi a dosáhnout izolace NDR, které by se Moskva musela jednoho dne vzdát, čímž by nastala vhodná chvíle pro sjednocení), dosáhl však pravého opaku.

Chybou podle autora bylo, že Polsku nebyly nabídnuty diplomatické vztahy již dříve. Neúspěch politiky vůči Polsku podle autora spočívá rovněž v chybném hodnocení „polského října“ (podobně chybně byl hodnocen vývoj v Maďarsku a politika Jugoslávie). Sblížení s NSR by dnes, na základě dnešní politiky NSR, nepřineslo Polsku garancii jeho území a naopak by vyvolalo nedůvěru vůči Polsku v Moskvě a v NDR. Pro Polsko je dnes životní otázkou uznání hranic Odra—Nisa a dokud se NSR s touto hranicí nesmíří, nepokročí kupředu ani o krok. Čím déle bude NSR váhat, tím horší to bude, neboť podle autora pracuje čas proti Němcům. Uvádí například, že do roku 1956 si Polsko nekladlo uznání této hranice za podmínku navázání diplomatických styků.

Autor pak zkoumá vztahy NSR—ČSSR a konstatuje, že rovněž zde se nevyplatilo váhat s řešením otázek bránících rozvoji vztahů. Kompromis ve formulaci otázky platnosti mnichovské dohody by jistě nebyl problémem pro žádného právníka, kdyby s touto otázkou nesouviselo tolik argumentů pro a proti na obou stranách. Není důvodu trvat na formulacích, jako že dohoda byla roztrhána Hitlerem a že už neplatí, ale je třeba se od hitlerovské politiky distancovat naprosto důsledně. NSR si musí také uvědomit, že Praha nemůže nebrat ohledy na NDR, protože by to znamenalo rozpor s SSSR. Autor upozorňuje dále na třetí rozhodující otázku ve vztazích obou zemí, totiž na otázku atomového vyzbrojení NSR. Vyřešení těchto tří otázek označuje za tvrdé, ale nezbytné ústupky, má-li dojít ke zlepšení politického ovzduší mezi oběma zeměmi.

Při analýze vztahů NSR—Jugoslávie autor konstatuje, že přerušení styků s Jugoslávií v roce 1957 bylo zbytečné a prokázalo naprosto nedostatečný smysl pro nuance a politickou prozíravost. Právě Jugoslávie zahájila vlastní vývoj polycentrismu ve východním bloku a právě přerušování vztahů s Jugoslávií vedlo ke sblížení Jugoslávie s NDR. Ke zlepšení vztahů s Jugoslávií by podle autora přispělo i vyřešení otázky činnosti jugoslávských emigrantů v NSR.

Všechny otázky mezi NSR a těmito zeměmi jsou podle autora řešitelné a pro dosažení cíle, který si NSR klade, je jejich vyřešení nezbytně nutné.

Autor se rovněž zabývá názory v Starlingerově knize *Grenzen der Sowjetmacht* a „senzačnosti“ Starlingerových tézí (v knize se počítá s mocenským bojem mezi ČLR a SSSR, který by donutil

SSSR ke spolupráci s Evropou a USA a jehož důsledkem by bylo uvolnění Evropy, a tedy možnost sjednocení Německa). Konstatuje však, že by ani realizace těchto představ nezaručila řešení německé otázky podle bonnských představ a využití tohoto rozporu by pro NSR bylo neúnosné vzhledem k možnosti zhoršení vztahu NSR—USA.

Zabývá se také otázkou důsledků členství NSR v NATO a EHS pro německé sjednocení a pokládá za důležité pokusit se o zintenzivnění vztahů EHS se socialistickými zeměmi včetně NDR.

Závěr, ke kterému zde autor dochází, je tedy nutnost vyřešit vztahy NSR k socialistickým zemím, neboť velmoci v současné době usilují především o uvolnění napětí a NSR hrozí nebezpečí, že se dostane do pozice rušitele míru.

Nejdůležitější a neobtěžnější však bude vyřešení vztahu k NDR. Autor konstatuje podobně jako autor první knihy, že i v NDR probíhá určitý vývojový proces, že se osamostatňuje, že má své vlastní zájmy a že názory, podle nichž je NDR jen prodlouženou rukou Moskvy, jsou chybné; čím neústupněji budou proklamovány snahy zlikvidovat NDR, tím horší budou vztahy mezi oběma zeměmi a tím tvrdší bude politický kurs v NDR. Autor se přimlouvá za rozumnou spolupráci a soužití s NDR. Podle autora stojí otázka takto: buď oslabení celoněmeckého národního vědomí, nebo aktivní politika pro všechny Němce a pak tedy i za cenu, že to zvýší prestiž NDR. Evoluce, která probíhá jak na Východě, tak na Západě činí naději na vyřešení německé otázky reálnými. Změna německé zahraniční politiky a politiky vůči NDR bude ovšem v NSR velkým psychologickým a vnitropolitickým problémem. Dojde-li ke spolupráci s NDR, bude moci být postupně obnovena svoboda pohybu v celém Německu, což by pro zachování německého vědomí národní jednoty a pro sjednocení mohlo učinit víc, než by se mohlo zdát. Cílem německé politiky ovšem musí být sjednocení za podmínek, které odpovídají dnešní době a dnešní, případně budoucí situaci. Sjednocení se nemůže uskutečnit ani proti vůli SSSR, ani proti vůli socialistických zemí a NDR. Zlepšením vztahů s NDR by NSR vytvořila i podmínky pro zlepšení vztahů se socialistickými zeměmi. Autor závěrem připomíná, že takovou politiku je třeba zároveň provádět za nejužších konzultací se spojenci NSR, aby nebyla vyvolána jejich nedůvěra a nedošlo mezi nimi a NSR k rozporům.

M. ŠTĚPÁNOVÁ